

	52
Խմբ. — Հայկական մեծագոյն ապստամբութիւնը	49
Խմբ. (հր.) — Յովհ. Եփեսացի (եպոս.)	
Եկեղեցական պատմութիւն	52
Քիչրոտեան Յ. — Խճանկարը (mosaïque)	
Հայոց մօտ	60
Սօֆեան վ. — Անցորդը (քերթուած) .	64
Մկրտիչ քհն. Մուրատեան. — Սասնոյ սրբազայրերն ու աւանդութիւնները. .	65
Գ. Արք. Արշակեան. — Պատասխաներ լուսածիր շաբաթացեալ վանքերէն . .	68
Երեմեան Հ. Ս. — Խեղաթիւրումներ .	72
Սարգսեան Հ. Գր. — Պատասխանս «Սինոն»ին	75
Ֆերաձեան Հ. Ս. — Բուսաբառական դիտողութիւններ	77
Երեմեան Արամ. — Ռուսահայ թատրոնի պատմութիւնը	81
Յովհաննէսեան Հ. վ. — Կարապետ Աղամեանի անձնական ցուցահանդէսը .	97
— Գէորգ Սինանեանի երաժշտական նոր հեղինակութիւնները	101
Խմբ. — Հրանդ վհահակրօն (Հ. Ալատին)	103
Երեմեան Հ. Ս. — «Վերագործիր Աշխատանոց» (վհահակրօն Հրանդի) . .	104
Խմբ. — Թէրզեան ընտանեաց պատմական ալբոմը	109
Երեմեան Հ. Ս. — «Contes, Légendes et Epopeés Populaires d'Arménie» (par Macler Frédéric) — «Սարկուազին տարեցոյցը» 1934 (Յ. Մանազեանի) — «Կեանք և Արուեստ (խմբ. Մկր. և Մեր. Պարսամեան Եղբայրք)	111
Քիչրոտեան Յ. — «Պատմութիւն Հայ մանագրութեան» (Եղիշէ Պատր. Գուրեանի) — «The travels of Marco Polo» (by Prof. Aldo Ricci) — «Ibn Battuta Travels in Asia and Africa 1325-1354» (H. A. R. Gibb)	113
Փ. Հ. Ե. — Հայկական մամուլ (Գրական շարժում — Հանդէս հանդիսից) .	117
Խմբ. — Պիլճիոյ սուրբ և հայերու մասնակցութիւնը	124
Վանատուշք և Խմբ. — Ս. Վարդանանց տօնը և թատերական ներկայացումներ. Ի Սամ. Մուրատեան վարժարան — Սեր .	125
Ի Ս. — Ռաֆ. վարժ. Վենետիկ	126

	P.
<i>Réd.</i> — Le grand soulèvement arménien (au Ve siècle)	49
<i>Réd.</i> — «Histoire ecclésiastique» de Jean d'Ephèse (fragments traduits). . .	52
<i>Kurdian H.</i> — Le Mosaïque chez les Arméniens	60
<i>Sofian V.</i> — Le Passant (poésie) . . .	64
<i>Mouradian Prêtre M.</i> — Sanctuaires et traditions de Sassoun	65
<i>Mgr. K. Arslanian.</i> — Mémoires des couvents arméniens.	68
<i>Erémian P. S.</i> — Egarements	72
<i>Sarkissian P. G.</i> — A la Rédaction de «Sion»	75
<i>Fèrahian P. E.</i> — Considérations philologiques pour les mots des plantes .	77
<i>Erémian Aram.</i> — Histoire du théâtre des Arméniens en Russie	81
<i>Hovhannessian P. V.</i> — L'Exposition personnelle de Ch. Atamian	97
— Nouvelles publications musicales de G. Sinan	101
<i>Réd.</i> — Hrand Véhagron (H. Aladine) .	103
<i>Erémian P. S.</i> — «Retournez au Laboratoire» (par H. Véhagron)	104
<i>Réd.</i> — L'Album historique de la Famille Tersian	103
<i>Erémian P. S.</i> — «Contes, Légendes et Epopées Populaires d'Arménie» (par Macler Frédéric) — «Almanach de Sargavak» (par H. Manavian) — «Vie et Art» (par M. et M. Barsamian Frères). .	111
<i>Kurdian H.</i> — «Histoire de la littérature arménienne» (par le Patriarche E. Tourian) — «The travels of Marco Polo» (by Prof. Aldo Ricci) — «Ibn Battuta Travels in Asia and Africa 1325 - 1354» (H. A. R. Gibb.)	113
<i>P. E. P.</i> — Presse arménienne: Mouvement littéraire - Revue des Revues. .	117
<i>Réd.</i> — Le deuil de la Belgique et la participation des Arméniens . . .	124
<i>Vanadour et Réd.</i> — La fête da S. Vartan et représentations théâtrales - à Sèvres (Paris)	125
à Venise	126

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻԻՆԸ

Մեր ազգին պատմական յիշատակարաններուն մէջ զժուար է գտնել յեղափոխութիւն մը այնքան մեծ՝ իր շարժման մէջ, այնքան խոր՝ գործած տպաւորութեամբ, իսկութիւն մը այնքան մեծ՝ իր շարժման մէջ, այնքան բոցավառ իր տեւականութեամբ, որքան այնքան վսեմ իր ներշնչութիւնով, այնքան բանական երուն զէմ:

[illegible]

Սերգաբեւ Բնչ էր այդ հսկայական անլուր յեղափոխութիւնը՝ որ զարմանք եւ ապշութիւն ազդեց Պարսից հզօր Բանակներուն, Բնչ էր ան իր տեսականին մէջ, իր խորքով ու գերագոյն դիտումներով՝ որ այդպիսի հուր մը վառեց, ամբողջ աշխարհն հրդեհեց եւ այնպիսի մեծ զոհարերութեան առաջնորդեց, եթէ ոչ ըմբոստացում մը խաւարի ուժին ղէմ, որ կրօնքի եւ ազատութեան անկապտելի գանձերը կ'ուզէր կոտորակել մեր հայրենիքէն:

Ինչ որ դարերու պայքարով շահած էինք՝ Լուսաւորչի և Տրդատի նուիրագործածած քրիստոնէական կրօնքը, Սահակ-Մեսրոպի և Վռամշապուհի ստեղծագործած Ոսկեշէն դարը, այդ ամէնը կընար չքանալ մէկ հարուածով, և ամօթի ու կորանքի մէջ հաւաքուին իր մահապճիոց ակտի կնքեր... առ յաւէտ:

Բայց ոչ: Հայ ցեղի արիւնն եռաց իր երակներուն մէջ, Լուսաւորչի Աստուածը անգամ մ'ալ երեւցաւ Այրարատի սպիտակափառ կատարին՝ ծիածանի գոյներուն մէջ, և Նոյեան ուխտի պատճէնը շողաց հոն՝ Սինայի տախտակներուն հանգոյն:

Հայկեան ու Բէլեան մարտին զրոյցը կ'իրագործուէր իր գաղափարական գծերով. եւ կ'ունենայինք ազգային մեծ դիւցազներգուն՝ յանձին Եղիշէի, եւ պատմագիրը՝ Ղազարի զրչով:

Եւ սուրբ մերկացնելէ առաջ՝ Հայ աւագանին մեր հայրապետներուն հետ երդում ըրաւ մեր Հայրերու պաշտած Խաչին ու Աւետարանին վրայ. «Ազատ կրօնք՝ ազատ հայրենիքի մէջ, ի գին կեանքի և մահուան»:

Երբ զլացուցաւ առաջինը՝ երկրորդն ընտրեցին, աներկմիտ ու անվեհեր: Եկեղեցի ու հայրենիք՝ ձեռք ձեռքի, սիրտ սրտի մղեցին այդ «մեծ պատերազմը». և նահատակուցաւ ամբողջ Հայ աշխարհը:

Վերապրող ամբողջ հայ աշխարհը սիրոյ ու ցաւի անհուն վշտով ողբաց իր քաջերու նահատակութիւնը, բայց անոնց ճակատը սրբութեան ու դիւցազնութեան լուսապսակով պննց, խորապէս ըմբռնելով թէ՛ ճրջան նշանակալից էր այդ մարտը. գաղափարի մեծագոյն յաղթանակ մը, որ ոգեւորեց և ապրեցուց հայ ցեղը իր գեւրագոյն ճգնաժամերուն մէջ, որ ներշնչեց գրական փառքեր վանքերու և տաճարներու գմբէթներուն տակ, ստեղծեց ու արձանագրեց մեր ցեղի դարաւոր՝ պատմական յուշարձանները. անոնց ուխտի դաշինքը իր հիմերուն վրայ կերտեց կրկին ու աւելի մեծ արքայական թագեր և հարստութիւններ, ազատ ու անկախ Հայաստաններ՝ խաչադրօշ Անիներով, որոնց աւերակներն ու լուծիւնն անգամ աւելի բարձրագոյն են քան Տիգրանեան շնորհալից յաղթանակներու արձագանգները:

Վարդանանց արիւնն և ոգին դեռ կը շարունակէ գոչել և իր արգասաւորութեամբ վերածնիլ Հայ ցեղին նորանոր սերունդներ՝ յամօթ ամէն յաջադիւտ և արիւնախանձ մոլեգնութեան որ մահացնել կը ձգտի մեր ցեղը:

Սովորութիւն մը յարգելու կամ ձեւական պարտականութիւն մը կատարելու պաշտօնէն շատ վեր է մեր դիտումն և զգացումը, և գիտենք որ նոյնն է ամէն ազնիւ և ազգասէր հայու համար ալ Վարդանանց յիշատակի վերլիշումը, այնքան սփոփիչ, այնքան կենսունակ ու խանդավառող, մանաւանդ տիրող ազգային ու միջազգային տխուր և մռայլ մթնոլորտին և պայմաններուն մէջ:

Վարդաններու աստուածացումի լուսափայլ խորհուրդին ըով կը նշմարենք, կարծես ակամայ կամ բնազդօրէն, սեւ ու արտասուելի ստուերը Վասակեաններու՝ իրենց եղբորին և եղբրական վախճանին մէջ:

Զարհուրելի, և սակայն այդ է ճակատագիրը անոնց որ չարութիւնն և յիմարութիւնը կ'ունենան ուրանալու իրենց Հայրերու և Հայրենիքի խնամակալ ու բարերար Աստուածը, և նոյն ինքն Հայրենիքը՝ իրենց հայրերու արիւնով գնուած ու պահպանուած:

Այդ եղած էր և ճակատագիրը սեւ՝ Տիրաններու, Մեհրուժաններու և Վահաններու, որոնք հայրենի սրբութիւններն իրենց կրքին ու փառասիրութեան պատուանդան փորձած էին ընել:

Այդպիսիներ, աւաղ, բացակայ կը գտնուին Արտաշատի ազգային մեծ Ուխտէն. անոնց ականջին չի հնչեր դիւցազնական կոչը անմահ Վարդանի և ոչ հրայրեաց ճառը աստուածախօս Ղեւոնդի. անոնք, ուրացեալները, կը ծիծաղին մեր նահատակներուն վրայ, իրենց համար սիմարութիւն է կրօնքի սեղանը ուր զոհուած են քաջերը, ուր դեռ կը միտնենք արիւնը՝ դեռ գուլթ և փրկութիւն հայցելով Հայաստանի:

Այդպիսիներ, ուրացած իրենց հայրերու Աստուածն ու իրենց խիղճը, ու զանոնք Այրարատի պորփիւր ժայռերու կողերէն ալ աւելի քարացուցած իրենց հոգւոյն մէջ՝ կ'երթան Վասակի զառանցանքով՝ ի խնդիր իշխանութեան և թագի, մինչդեռ իրենց խօլ վազքին մէջ յանկարծ, անապատներու սարսուռին և խռովքին մէջ կ'որոտայ Ղեւոնդի ոգին. «Ո՞ր կ'երթաս, Սիւնեաց Տէր»։ Ո՞ւր, ո՞ւր կը դիմես — կ'ուզէր ըսել Սուրբը — չէս գիտեր որ Երկինքը՝ զոր ուրացեր ես՝ քեզի համար այլեւս լոյս չի տար, և երկիրը, հայրենիքդ՝ զոր ուրացար և որուն դաւեցիր՝ ոտքերուդ տակ կ'այրի դժոխքի պէս... «Երէ րոշ գրուիդ ողջ Հայաստան դառնաս, րոշ Աստուած ինձի հետ խօսած լըլալ»։

Բայց խօսեր էր Աստուած, և անոր արդար վրէժի շանթերը տեղացին ուրացեալին վրայ, ինչպէս կ'ըսէ Ղազար:

Վարդանի սիրով ու կարօտով անձկայրեաց Եղիշէն ալ նուազ սեւ ու մռայլ գոյներով չէ՛ որ կը պատկերացնէ ուրացեալին յիշատակը: Վասակի կործանման դժոխքներ տեսարանի վախճանին, ամբողջ հայ ցեղին ի լուր, մանաւանդ այն սեւ ըունդին որ հայրենիքի դրօշը ձեռքին՝ հայրենի մարտերը պիտի մղէ Վարդանի ետեւէն և Վարդանի նման՝ Եղիշէ կը քանդակէ որպէս յաւերժական յիշատակաց կոթող — ad perpetuam rei memoriam — «Այս յիշատակարանը գրուցաւ անոր համար, ի կշտամբումն անոր մեղքին, որպէս զի ո՛վ որ զայս լսէ, նզովք արձակէ անոր ետեւէն և չցանկայ անոր գործերուն»:

Ահա պատգամ մը մեր սերունդին, դարերու խորէն արձագանգող: Նուիրուիլ մեր Հայրենիքի դատին՝ մեր Հայրերու գծած ուղիով. քանի որ ուրացութիւնն անոնց կեանքին ու գործին, անոնց հոգւոյն ու կտակին՝ պիտի նշանակէ խզել ամէն կապ հնութեան հետ, և ուզել ըլլալ լուսատու ջահ՝ հեռացած լոյսի և ջերմութեան վառարանէն, ըլլալ դաւարագեղ ու կենսալից շառաւիղ՝ առանց աւելը ծծելու դարաւոր կաղնիին արմատներէն, ուզել ըլլալ առու և գետ հայրենի դաշտերն ոտոգելու՝ խրդուած ու հեռացած իր կենսատու ալէն:

Մեր վերածնունդի շրջանին սքեմաւոր ու աշխարհիկ՝ Եղիշէի ոգով հնչեցին զարթօնքի փողը դէպ ի ազատութիւն, ու մեր սերունդին պատուէր տուին.

«Ոսկի գրքոյկն Եղիշէի — Քաջ առաջնորդ քեզ ընտրիր»:

Եւ հակառակ Վասակեան ուրացեալներու մտայնութեան՝ հոն, Եղիշէի մէջ ցոյց տուին ամբողջ մեր տեսլականն ու մեր ուղին.

«Այնտեղ սուրբ կրօն, ազգ միաբան — Ազատ կամքով ու խղճով,

Այնտեղ Վարդան, անմահ Վարդան — Իւր խնկելի քաջերով»:

Ու այս նոյնքան խնկելի տողերու հեղինակը սքեմաւորէ մ'աւելի հաւատացեալ, իր օրհասի գերագոյն պահուն, իր ազնիւ ընկեր — հայուն կ'ուղղէ իր կտակը նուիրական, կտակ մը որ սիրտ կ'այրէ, այնքան լի է հաւատքով և յուսով, աղօթք մը մեր պաշտելի Հայրենիքին համար.

«Հայրենիք սեղան սրբութեան — Ես Աստուծոյ առաջել,
Շատ կ'աղաչեմ, շատ կ'արտասուեմ — Որ ծագէ քեզ նոր արեւ»:

(ՇԱՀԱՅԻՔ)

Այդ էր և մեր կտակը ամէն ազնիւ հայու համար, Վարդանանց տարեւոր տօնախմբութեան սրբարանէն:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ